

TEODOR JOCHEM OMI

Wezwanie Jana Pawła II do głoszenia prawdy w środkach społecznego przekazu

W ostatnich dziesięcioleciach świat społecznego przekazu wszedł w fazę zawrotnego rozwoju. Mamy do czynienia ze swoistą rewolucją, która ogarnia mass – media a zarazem z ogromną ich ekspansją. Ze środków przekazu korzystają dzisiaj olbrzymie rzesze ludzi z wszystkich kontynentów. Mass-media trafiają do wszystkich grup wiekowych a także do ludzi z różnorodnym wykształceniem¹. Dlatego nie dziwi, iż szczególnie od czasu Soboru Watykańskiego II Kościół wypowiada się wyjątkowo często na temat środków przekazu, ich roli i zadań². Stara się przy tym przyjmować wobec nich postawę zasadniczo pozytywną, traktując je jako „dar Boga”, który dobrze wykorzystany

¹ Por. Jan Paweł II. Środki społecznego przekazu w służbie rodziny. Przemówienie Papieża do międzynarodowego sympozjum poświęconego rodzinie – 4 VI 1993 r. „L'Osservatore Romano” pol. 1993 nr 5-6 s. 41 (dalej cyt. jako OR).

² Sobór Watykański II. Inter mirifica. AAS 56: 1964 s. 145-157; Orędzia Pawła VI i Jana Pawła II na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu; Papieska Komisja ds. Środków Społecznego Przekazu. Instrukcja duszpasterska *Communio et progressio*. AAS 63: 1971 s. 596 - 656; Papieska Rada do spraw Środków Społecznego Przekazu. *Pornografia i przemoc w środkach społecznego przekazu: odpowiedź duszpasterska*. Watykan 1989; Papieska Rada do spraw Środków Społecznego Przekazu. Instrukcja duszpasterska *Aetatis novae*. Watykan 1992; Instrukcja Papieskiej Rady do spraw Środków Przekazu. *Etyka w reklamie*. Watykan 1997; Papieska Rada do spraw Środków Społecznego Przekazu. *Etyka w środkach społecznego przekazu*. Watykan 2000.

ma jednoczyć ludzi i pomagać im współpracować z Bożym planem zbawienia. Tę pozytywną ocenę Kościół łączy z przypomnieniem, by nie ograniczać się wyłącznie do zrozumiałego zachwyty, lecz by przemyśleć i uzmysłowić sobie, że sugestywna siła mass-mediów wywiera szczególny wpływ na człowieka, również na moralne jego zachowania³.

Wyjątkową rolę w ostatnim dwudziestoleciu odgrywa w świecie masowej komunikacji Jan Paweł II. Jego pontyfikat jest wyjątkowo medialny poprzez pielgrzymki, niedzielne modlitwy w bieżących sprawach Kościoła i świata, wszelkiego rodzaju wystąpienia na forum a także spotkania z pracownikami mediów. Papież skupia także wokół swojej osoby, od samego początku swego pontyfikatu, bardzo wielu dziennikarzy i z biegiem czasu również coraz większą różnorodność opcji mass-mediów. Ukazuje przy tym wyzwania stojące przed środkami społecznego przekazu. Podkreśla też ich odpowiedzialność za autentyczny i integralny rozwój ludzi. Przestrzega zarazem, iż decyzje dotyczące treści i orientacji mediów nie powinny zależeć wyłącznie od rynku i czynników ekonomicznych, ponieważ nie można się opierać na nich ani gdy chodzi o obronę ogólnych interesów odbiorców, ani gdy chodzi o uzasadnione interesy mniejszości. Najważniejszym czynnikiem, który winien kształtować media, to czynnik wartości moralnych. Jan Paweł II zwraca więc szczególną uwagę na zasady i normy moralne dotyczące środków społecznego przekazu, podobnie jak innych form ludzkiej działalności, oraz poddaje krytyce działania i praktyki sprzeczne z tymi wartościami. Zaznacza przy tym, odwołując się do Soboru Watykańskiego II, iż misja dziennikarza wymaga obecnie, bardziej niż kiedykolwiek, nie tylko kompetencji zawodowych, ale przede wszystkim odpowiedzialności moralnej. „Aby właściwie posługiwać się tymi środkami, jest rzeczą zgoła konieczną, by wszyscy, którzy ich używają, znali zasady porządku moralnego i ściśle je w tej dziedzinie wcielali w życie”⁴. Jak zauważa bowiem Papież, w świecie

³ Por. Jan Paweł. Środki społecznego przekazu w służbie odpowiedzialnej wolności. OR 1984 nr 5 s. 5

⁴ Sobór Watykański II. Inter mirifica s. 146.

tak bardzo pluralistycznym, jak obecny, jest oczywiste, że jeżeli środki społecznego przekazu używane są do niewłaściwych celów lub dostosowane do logiki władzy mogą powodować bardzo poważne komplikacje. Jeśli zaś są stosowane zgodnie z normami etyki, uzyskają decydujące znaczenie dla przyszłości świata w procesie integracji i zjednoczenia, odnowy moralnej, w realizacji lepszego współżycia ludzi⁵.

„W tym kontekście środki społecznego przekazu mają do wyboru dwie – i tylko dwie – drogi. Albo pomagają człowiekowi wzrastać w poznaniu i w praktyce prawdy i dobra, albo stają się siłami niszczącymi, które sprzeciwiają się pomyślności człowieka”⁶. Chodzi więc o konieczność dokonania zasadniczego wyboru.

1. „PRAWDA WAS WYZWOLI” (J 8,12)

Jan Paweł II zwracając uwagę przedstawicieli mass mediów na wartości, które powinni szczególnie popierać w swojej pracy, na pierwszym miejscu wymienia prawdę⁷. „Podstawowym kryterium w rozwiązywaniu różnych zjawiających się problemów może być wyłącznie poszanowanie prawdy. Poszanowanie absolutne i całkowite, wolne od dwuznaczności czy sofistyki”⁸. Prawda jest bowiem podstawowym prawem wszelkiego rodzaju przekazu⁹. „Nie można uznać za wolny przejaw twórczości artystycznej postawy kogoś, kto w sposób nieodpowiedzialny pobudza innych do naśladowania zachowań niegodnych człowieka, czego niszczące skutki widzimy potem w życiu

⁵ Por. Jan Paweł II. Wymiar społeczny jest racją bytu nowoczesnego dziennikarstwa. OR 1984 nr 1-2 s. 9.

⁶ Por. Papieska Rada do spraw Środków Społecznego Przekazu. Etyka w reklamie. OR 1997 nr 11 s. 44.

⁷ Por. Jan Paweł II. W służbie prawdy i wolności. OR 1986 nr 3 s. 20.

⁸ Tamże s. 20.

⁹ Por. Papieska Komisja do spraw Środków Społecznego Przekazu. Instrukcja Communio et progressio 17.

codziennym. Jak przypomina nam Ewangelia, tylko prawda wyzwala człowieka (por. J 8, 32)”¹⁰.

Papież stwierdza przy tym wyraźnie, że dziennikarz musi być człowiekiem prawdy. „Wykonując zawód dziennikarza, związany w sposób konieczny z potęgą i szybkością oddziaływania środków przekazu, wynikającymi z możliwości technicznych, trudno nie odczuwać ciężaru własnej odpowiedzialności. Tak więc dziennikarz musi być człowiekiem prawdy”¹¹. Tylko wtedy będzie on wychowywał do prawdy, jeżeli ta wartość stanie się dla niego samego podstawową zasadą działalności zawodowej, sięgając nawet dalej, aż wartość ta dotrze w jego życie osobiste. Potrzeba stawania się człowiekiem prawdy oraz wewnętrzny imperatyw przekazywania innym tej wartości prowadzi, według Jana Pawła II, do przyjęcia odpowiedzialności zarówno za sam przekaz, jak też za jego potencjalnych odbiorców¹².

Elementarna uczciwość zawodowa jest naturalną pochodną powołania dziennikarskiego, nastawionego w swej istocie na przekaz i rozpowszechnianie prawdy. Ranga i ciężar tej odpowiedzialności wzrasta wraz z potęgą i szybkością oddziaływania środków przekazu, wynikające z możliwości technicznych oraz z zakresu poruszanych spraw, zwłaszcza gdy chodzi o problemy dotyczące najwyższych racji egzystencjalnych¹³. Prostą konsekwencją odpowiedzialności są określone obowiązki, jakie nakłada na pracowników mass mediów szacunek dla prawdy. Powinni oni zatem pamiętać, stwierdza Papież, że „poza i ponad odpowiedzialnością płynącą z umowy o pracę w stosunkach z organami informacji oraz z odpowiedzialnością prawną, mają precyzyjnie określone obowiązki wobec prawdy, wobec odbiorców i wobec wspólnego dobra społeczeństwa”¹⁴.

¹⁰ Jan Paweł II. Orędzie na XXIX Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 1995 r. Kino nośnikiem kultury i wartości. OR 1995 nr 5 s. 55.

¹¹ Jan Paweł II. W służbie prawdy i wolności s. 20.

¹² Tamże s. 20.

¹³ Por. Jan Paweł II. Wymiar społeczny jest racją s. 9.

¹⁴ Jan Paweł II. Środki społecznego przekazu w służbie pokoju. OR 1983 nr 4 s. 6.

„Sumienny kult prawdy obiektywnej”¹⁵ powinien stać się przyrodzoną cechą dziennikarstwa, cechą, która w dostateczny sposób określa tożsamość oraz deontologiczny status pracownika przekazu. Postawa wobec prawdy decyduje też zasadniczo o wartości zawodowej dziennikarza, uwierzytelnia stopień jego fachowości, jako tego, który kieruje się wiernością własnemu powołaniu oraz wiernością wobec ludzi, którym służy i którzy darzą go zaufaniem¹⁶. W tej sytuacji istotną i główną miarą osiągnięć dziennikarskich staje się jedynie prawda a nie błyskotliwy efekt zewnętrzny. W rzeczywistości tak złożonej, jaką jest dzisiejszy świat, wystarczy bowiem, by pewne fakty zostały celowo przeoczone, pomniejszone czy też przesadnie wyeksponowane i przeakcentowane, a wizja całości zostaje skutecznie zafałszowana. Szacunek dla prawdy wymaga od pracowników przekazu szczególnej umiejętności spostrzegania i wrażliwości, które wraz z głębokim poczuciem odpowiedzialności winny przejawiać się jednocześnie w każdej sytuacji podczas wypełniania zadań właściwych temu zawodowi.

Postulat absolutnego poszanowania prawdy w działalności mass mediów dotyczy nie tylko rodzaju przekazywanych informacji, ale też sposobu ich ukazywania i oceny. Wartość moralna przekazu nie zależy bowiem od samego tylko tematu czy od doktryny, jaką ten temat zakłada, ale także od rodzaju przekazu, od sposobu przedstawienia, omówienia i przekazywania oraz od wszelkich okoliczności towarzyszących¹⁷. Praktycznie trudno wyobrazić sobie pracowników środków przekazu oderwanych od własnego podłoża kulturowego, nie powinno to jednak nigdy pociągać za sobą narzucania osobom trzecim osobistych przekonań czy ideologii wybranej przez siebie grupy. Cechą nierozzerwalnie złączoną z zawodem dziennikarskim powinien zatem stać się ścisły obiektywizm, zarówno w przedstawianiu, jak i w interpretacji wydarzeń: „Człowiek pracujący w tej dziedzinie musi pełnić swoją służbę w sposób jak najbardziej obiektywny, nie

¹⁵ Jan Paweł II. Wymiar społeczny jest racją s. 9.

¹⁶ Por. Jan Paweł II. W służbie prawdy i wolności s. 20.

¹⁷ Por. Tamże.

zmieniając się w 'ukrytego deprawatora' powodowanego interesami jakieś grupy, konformizmem czy chęcią zysku"¹⁸.

Kształtowanie postawy obiektywizmu, szczerości i uczciwości ma szczególne znaczenie w dzisiejszych czasach, w których, jak pisze Jan Paweł II, „wzrasta niebezpieczeństwo deformacji i manipulacji prawdą obiektywną, która jest – przede wszystkim – prawdą człowieka i o człowieku”¹⁹. Zagrożenie to dotyczy w dużym stopniu przedstawicieli środowiska dziennikarskiego, gdyż „zawód ten wystawia wykonujących go na niechybne niebezpieczeństwa, wśród których najpoważniejsze jest zawsze zaciemnianie i zniekształcanie świętego oblicza prawdy”²⁰.

Przed pracownikami mass mediów stoi zatem bardzo zobowiązujące i odpowiedzialne zadanie. Od tego, na ile uczciwie będą przekazywać ludziom obraz otaczającego ich świata, zależy atmosfera szczerości i poszanowania prawdy – a więc podstawowej formy wychowania w prawdzie i szacunku dla tej wartości. Ze względu na wymóg poszanowania prawdy trzeba, by poszczególne jednostki, organizacje oraz całe stowarzyszenia dziennikarskie wykazały zaangażowanie i odpowiedni wysiłek związany ze skrupulatnymi poszukiwaniami informacji, jej weryfikacją i oceną²¹. Nie wystarczy jednak samo tylko przekazywanie informacji oparte na kryteriach prawdy i sprawiedliwości. Jan Paweł II stwierdza, że konieczne jest też, by dziennikarze „poczuwali się do obowiązku sprostowania i naprawienia błędu, gdy zdarzy się go popełnić”²². Co więcej, Papież wymaga od pracowników środków przekazu, by potrafili zdobyć się na

¹⁸ Jan Paweł II. Środki społecznego przekazu wobec podstawowych praw i obowiązków człowieka. OR 1981 nr 5 s. 5.

¹⁹ Jan Paweł II. Wymiar społeczny jest racją bytu nowoczesnego dziennikarstwa. OR 1984 nr 1-2 s. 9.

²⁰ Jan Paweł II. Posłannictwo informowania i formowania opinii publicznej według kryteriów prawdy, obiektywizmu i jasności. OR 1985 nr 2 s. 19.

²¹ Por. Jan Paweł II. W służbie prawdy i wolności s. 20.

²² Jan Paweł II. Środki społecznego przekazu pomostem pomiędzy wiarą i kulturą. OR 1984 nr 5 s. 4.

odwagę otwartego głoszenia, że każda forma fałszowania i zniekształcania treści przekazu oraz manipulacji prawdą jest jawnym sprzeniewierzeniem się dziennikarskiemu posłannictwu²³.

Według Papieża praca mass mediów jest jednak nie tylko służbą samej prawdzie, ale zarazem służbą poprzez prawdę – dobru osoby²⁴. Środki przekazu wypełniają je poprzez odkrywanie całej prawdy o rzeczywistości człowieka i przekazywaniu jej innym. „Sam Bóg zaszczerpił w ludzkim sercu pragnienie poznania prawdy, którego ostatecznym celem jest poznanie Jego samego, aby człowiek – poznając Go i miłując – mógł dotrzeć także do pełnej prawdy o sobie”²⁵. W ten sposób dziennikarze współpracują w dziele wychowania osoby ludzkiej w prawdzie i do prawdy. Papież wcale nie przeciwstawia tych dwóch aspektów działalności mass mediów – służby prawdzie i służby człowiekowi, a wręcz przeciwnie, je utożsamia. W orędziu na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu Ojciec Święty stwierdził, że „środki te winny służyć człowiekowi, a więc prawdzie i dobru – najistotniejszym i niezbywalnym wartościom ludzkim”²⁶. Tak więc wszelkie działania mass mediów na rzecz obrony godności człowieka, umacniania jego pozycji w społeczeństwie i rozwoju wartości ludzkich, odbywa się z pożytkiem dla prawdy, która „obejmuje wszelkie pierwotne wartości”²⁷ i służy wychowaniu jednostek w duchu prawdy.

Z drugiej strony, naucza Papież, prawda, jako wartość podstawowa jest tym światłem myśli i serca, którego przyćmienie prowadzi do zaniku innych wartości²⁸. Jedynie w świetle prawdy można bowiem odróżnić zawsze dobro od zła, opierać się złu i służyć dobru, podejmując w ten sposób szlachetne aspiracje, które coraz wyraźniej znamionują świat współczesnych ludzi. Do tych aspiracji

²³ Por. Jan Paweł II. W służbie prawdy i wolności s. 20.

²⁴ Por. Przemówienie do uczestników XXI Sympozjum Europejskiej Unii Radiowej. RPP 1987 nr 19 s. 42.

²⁵ Jan Paweł II. Encyklika *Fides et ratio* nr 1.

²⁶ Jan Paweł II. Kształtowanie opinii publicznej. OR 1986 nr 1 s. 28.

²⁷ Jan Paweł II. W służbie prawdy i wolności s. 20.

²⁸ Por. Jan Paweł II. Homilia na Mszy św. w Riese. OR 1985 nr 6-7 s. 17.

należą zaś uczciwość, wielkoduszność, oddanie się drugiemu, uczestniczenie w problemach drugiego człowieka.

Wielki nacisk, jaki kładzie Papież na potrzebę oparcia działalności środków społecznego przekazu na prawdzie oraz wychowania w szacunku dla niej, płynie stąd, że Ojciec święty zauważa istnienie pewnych zbieżnych punktów etycznych nauczania Kościoła i posłannictwa mass mediów. Kościół jest głosi-cielem prawdy, a broniąc godności człowieka broni zarazem jego prawa do prawdy²⁹. Do istoty powołania dziennikarskiego należy natomiast odnajdywanie prawdy o rzeczywistości i przekazywanie jej innym³⁰. Papież zatem wzywa świat społecznego przekazu do współpracy w tym szczytnym dziele służby prawdzie, będącej jednocześnie służbą człowiekowi: „O ile będziecie kontynuować ten ideał, zapewniam was, że Kościół pozostanie z wami, jest to bowiem także jego własny ideał”³¹.

Papież rozróżnia przy tym podwójne znaczenie prawdy: prawdę ontologiczną i prawdę logiczną³². Prawda ontologiczna polega na zgodności każdego bytu z odpowiadającą mu ideą w umyśle Stwórcy. W tym sensie każdy byt jest prawdziwy, każda zaś istota rozumna jest wolna. Prawda logiczna polega zaś na zgodności pojęć z rzeczywistością i tu właśnie „ludzie pozbawieni skrupułów próbują za pośrednictwem środków społecznego przekazu dać fałszywy obraz rzeczywistości, aby oszukać ludzkie umysły i przez to móc nad nimi sprawować kontrolę, aby myśl ludzka nie była odbiciem prawdziwego świata, lecz takiej jego wizji, jaką mniejszość pragnie narzucić innym”³³.

Wychodząc od tej negatywnej rzeczywistości, Ojciec święty stara się ukazać pracownikom mass-mediów najlepszą drogę poszanowania godności odbiorców – drogę prawdy, która czyni ludzi wolnymi: „Ten,

²⁹ Por. Jan Paweł II. W służbie jedności i miłości. OR 1985 nr 6-7 s. 14.

³⁰ Por. Jan Paweł II. Posłannictwo informowania i formowania opinii publicznej według kryteriów prawdy, obiektywizmu i jasności s. 19-20.

³¹ Jan Paweł II. *Aux Journaliste*. DC 1979 nr 4 s. 189.

³² Por. Jan Paweł II. W służbie jedności i miłości s. 14.

³³ Tamże s. 14.

kto pracuje dla kształtowania opinii publicznej zgodnie z prawdą, przyczynia się do powiększenia wolności”³⁴. W takim ujęciu poznania pełnej prawdy o człowieku staje się koniecznym warunkiem wolności. Nie można bowiem być wolnym, nie znając istoty i charakteru swej wolności. Bez zrozumienia pełnej prawdy o człowieku, poznanie nie jest możliwe. Dlatego bez tej prawdy nie może być wolności lub może być tylko pozorna, oparta na powierzchownej i jednostronnej prawdzie, która nie wnika w sferę głębszej egzystencji człowieka – w sferę jego sumienia, moralności i duchowości i nie ujawnia wszystkich związków łączących go z transcendencją. Natomiast „wolność, która pochodzi z prawdy, jest zdolna dać rodzinie ludzkiej wizję tego, czym może i czym powinna się stać – jest w stanie dać każdej ludzkiej istocie świadomość przeznaczenia, które Bóg jej przygotował, obdarzając ją godnością”³⁵.

W oparciu o takie przesłanki Jan Paweł II stwierdza, że wolność człowieka musi być zawsze wolnością w prawdzie. Przypominając słowa Papieża Piusa XII do wydawców i dziennikarzy, Ojciec Święty twierdzi: „Bez wątpienia, pierwszym warunkiem wolności jest dostęp do prawdy”³⁶. Nie ma zatem wolności i nie można jej osiągnąć w zakłamaniu, w podporządkowaniu sobie prawdy w uznaniu za prawdę tego, co odpowiada doraźnie odczuwanym potrzebom, interesom i korzyściom. Papież ostrzega osoby związane z dziedziną przekazu przed jego zagrożeniami, wzywa też do ich przewyciężenia i podporządkowania prawdzie, która „ma moc przemieniania świata w kierunku prawdziwego postępu i rzeczywistego humanizmu”³⁷.

Poddanie się wymaganiom prawdy i zgodne z nią postępowanie niejednokrotnie wymaga wyrzeczeń, przewyciężenia samego siebie, nałożenia sobie ograniczeń. Jest to jednak konieczne, gdyż człowiek stanie się wolny jedynie za cenę poniesionego trudu. Stanie się wolny, gdy będzie chciał i mógł czynić to, co dyktuje mu jego sumienie, gdy

³⁴ Jan Paweł II. *Kształtowanie opinii publicznej* s. 28.

³⁵ Jan Paweł II. *W służbie jedności i miłości* s. 14.

³⁶ Tamże.

³⁷ Jan Paweł II. *Otrzymujecie dar Ducha – ażeby przerastać siebie i przekształcać świat*. OR 1982 nr 5 s. 23.

jego czyny będą odpowiadały jego człowieczeństwu i jego godności ukształtowanym na obraz i podobieństwo Boga. Ten trud podjęty przez dziennikarzy w imię prawdy przyczyni się na pewno do wzrostu ich osobistej wolności, jak i wolności ludzi, do których dociera ich przesłanie.

2. ZAGROŻENIE PRAWDY POPRZEZ ŚRODKI SPOŁECZNEGO PRZEKAZU

Kształtowanie postawy obiektywizmu, szczerości i uczciwości ma szczególne znaczenie w dzisiejszych czasach, w których – jak pisze Jan Paweł II „wzrasta niebezpieczeństwo deformacji i manipulacji prawdą obiektywną, która jest – przede wszystkim – prawdą człowieka i o człowieku”³⁸. Zagrożenie to dotyczy w dużym stopniu przedstawicieli środowiska dziennikarskiego, gdyż „zawód ten wystawia wykonujących go na niechybne niebezpieczeństwa, wśród których najpoważniejsze jest zawsze zaciemnianie i zniekształcanie świętego oblicza prawdy”³⁹. W mass mediach trzeba się liczyć z jawną lub ukrytą manipulacją, różnego rodzaju propagandą, dezinformacją a więc tym, co jest dziś wielką siłą urabiającą opinię publiczną, nie zawsze jednak kształtowaną zgodnie z obiektywnymi wymaganiami moralności.

2.1. MANIPULACJA

Poważnym zagrożeniem prawdy, na które często zwraca uwagę Jan Paweł II, jest manipulacja. Papież wyraźnie stwierdza, iż „wzrasta możliwość dobroczynnego oddziaływania mediów, ale coraz większe jest też ryzyko manipulacji”⁴⁰. Manipulację określa się najczęściej jako

³⁸ Jan Paweł II. Wymiar społeczny jest racją bytu nowoczesnego dziennikarstwa s. 9.

³⁹ Jan Paweł II. Posłannictwo informowania i formowania opinii publicznej według kryteriów prawdy, obiektywizmu i jasności s. 19.

⁴⁰ Por. Jan Paweł II. Środki Społecznego Przekazu w służbie rodziny. Przemówienie Papieża do międzynarodowego sympozjum poświęconego

„celowe i skryte działanie, przez które narzuca się jednostce lub grupie ludzi fałszywy obraz pewnej rzeczywistości”⁴¹. Zasadza się ona na wybiórczym ukazywaniu rzeczywistości. Pomija się w niej te treści, które w danej sytuacji nie odpowiadają, a eksponuje się te, które potwierdzają założone tezy. To najczęściej doprowadza do wypaczenia prawdy i totalnej dezorientacji. Proces manipulacji może sięgać także do najwyższych wartości, jakimi są prawda i dobro⁴². Manipulując środkami masowego przekazu, dąży się do uwiedzenia opinii publicznej, łudząc ją perspektywą idealnych rozwiązań istniejących problemów. Zjawisko to pojawia się nie tylko w obszarze polityki i ideologii, ale również coraz częściej dotyka codziennego życia współczesnego człowieka. Manipuluje się przy pomocy sugestywnych środków wyrazu postawami ludzkimi, wzorcami osobowymi, życiem rodzinnym i osobistym, próbuje narzucić wzorce postępowania. Manipulacja ma różne swoje źródła, jednak żadne z nich nie usprawiedliwia odejścia od prawdy. „Godziwe korzystanie z prawa do informowania wymaga, aby treść przekazywanej informacji była prawdziwa i przy zachowaniu zasady sprawiedliwości i miłości – kompletna. Wiąże się z tym nakaz unikania w każdym przypadku jakiegokolwiek manipulacji prawdą”⁴³. Co więcej, Papież stwierdza, iż, „Nie można uznać za wolny przejaw twórczości artystycznej postawy kogoś, kto w sposób nieodpowiedzialny pobudza innych do

rodzinie – 4 VI 1993 r. OR 1993 nr 5-6 s. 41; por. Z pomocą Ducha Świętego głosimy nadzieję. Orędzie na XXXII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 1998 r. OR 1998 nr 3 s. 4.

⁴¹ A. Lepa. *Pedagogika mass mediów*. Łódź 1998 s. 166.

⁴² Por. K. Czuba. *Etyczne konsekwencje manipulacji w mediach*. W: *Dziennikarski etos. Z wybranych zagadnień deontologii dziennikarskiej*. Red. Z. Kobylńska, R. Grabowski. Olsztyn 1996 s. 146; T. Reroń. *Zagrożenia ze strony środków społecznego komunikowania*. W: *Teologia moralna wobec współczesnych zagrożeń*. Red. J. Nagórny, A. Derdziuk, Lublin 1999 s. 72.

⁴³ Jan Paweł II. *Przemówienie do specjalistów w dziedzinie środków przekazu*. Cyt. za *Etyka w reklamie*. OR 1987 nr 11 s. 5.

naśladowania zachowań niegodnych człowieka, czego niszczące skutki widzimy potem w życiu codziennym”⁴⁴.

2.2. DEZINFORMACJA

Innym zagrożeniem prawdy, na które zwraca uwagę Jan Paweł II, jest dezinformacja. Jest to odpowiednio spreparowana lub zniekształcona informacja przekazywana w środkach społecznego przekazu. Najczęściej w mass mediach pomniejsza się informacje ważne albo nagłaśnia się informacje nieważne, nieistotne jako ważne, promuje się albo deprecjonuje pewne wartości, przez co kreuje się zafałszowany obraz rzeczywistości. W miejsce wartości wprowadza się do obiegu antywartości. Kreuje się relatywizm moralny i permissywizm. Papież przestrzega: „nie można nigdy manipulować prawdą, pomijając sprawiedliwości, ani zapominać o miłości, jeśli się chce odpowiadać tym normom deontologicznym, których zapomnienie lub lekceważenie prowadzi do stronnictwa, zgorszenia, uległości wobec możnych lub podporządkowania się interesom państwa. Kościół nie będzie doradzał osładzania goryczy prawdy ani jej ukrywania, choćby to była prawda twarda... Ponieważ szanuje prawdę, nie może nie podkreślić, iż pewne sposoby działania mass – mediów pozorują prawdę i niweczą nadzieję”⁴⁵.

W takich wypadkach mamy do czynienia z dezinformacją. Dzisiaj w wielu wypadkach media przedstawiają swoje recepty na życie w tak zręcznych półprawdach, że mają one pozór prawdy i dobra. Z racji zaś, że manipulacja stosowana w mediach wpływa na obraz rzeczywistości odbiorcy, jest wyjątkowo groźna. Dzieje się tak dlatego, że wszelkie wybory moralne dokonują się dzięki posiadanym informacjom. Informacja staje się więc źródłem kształtowania poglądów i od niej zależy, co i jak człowiek wybiera. Przez różnego rodzaju dezinformację łatwo zaś wmówić człowiekowi, co powinien wybrać. Ma to miejsce także we wszelkiego rodzaju propagandzie. Jej celem jest zdobycie

⁴⁴ Jan Paweł II. Kino nośnikiem kultury i wartości s. 55.

⁴⁵ Jan Paweł II. Środki społecznego przekazu w służbie odpowiedzialnej wolności człowieka. OR 1981 s. 5.

przede wszystkim zwolenników dla pewnych haseł i idei. W niej nie chodzi o człowieka, o jego dobro, ale o wzrost liczby zwolenników określonej ideologii czy jakiegoś programu politycznego.

Z tym wiąże się następne zagrożenie prawdy. Rozpropagowana dzisiaj tak zwana poprawność polityczna, jest również pewnego rodzaju odejściem od prawdy. Jest bowiem narzędziem panowania nad umysłami społeczeństwa i wszelkie fakty, które jej nie odpowiadają, nie przedostają się do opinii publicznej. Stąd zjawisko poprawności politycznej stało się dzisiaj poważnym problemem moralnym, gdyż zniekształca obraz rzeczywistości i nie liczy się z prawdą. Upowszechnia się spreparowane na użytek takiej czy innej ideologii, najczęściej ideologii liberalnej, obraz rodziny, małżeństwa, wolności i świata. Co więcej, media poprawne polityczne, wysługują się najczęściej władzy lub pewnym partiom politycznymi i zatracają obiektywizm w rzetelnym przekazywaniu informacji. Poprawność polityczna z natury swej mija się więc z prawdą i utrwała fałszywy obraz człowieka i świata, ponieważ informacja jednokierunkowa, narzucana z góry, w sposób arbitralny, jest, według Papieża, nie tylko zamachem na prawidłowy porządek przekazu społecznego, ale narusza również prawo do informacji⁴⁶.

3. WNIOSKI

Analiza nauczania Jana Pawła II na temat przekazywania prawdy w środkach społecznego przekazu wykazuje, jak wnikliwie i dogłębnie Papież rozpatruje zobowiązania mass mediów do przekazywania prawdy. Od nich, na ile uczciwie będą przekazywać ludziom obraz otaczającego ich świata, zależy atmosfera szczerości i poszanowania prawdy a więc podstawowej formy wychowania w prawdzie i szacunku dla tej wartości. Za względu na wymóg poszanowania prawdy trzeba, by poszczególne jednostki, organizacje oraz całe stowarzyszenia dziennikarskie wykazały zaangażowanie i odpowiedni wysiłek związany ze skrupulatnymi poszukiwaniami, weryfikacją i oceną

⁴⁶ Por. Jan Paweł II. Środki społecznego przekazu w służbie pokoju s. 6.

prawdy⁴⁷. Nie wystarczy jednak samo tylko przekazywanie informacji oparte na kryteriach prawdy i sprawiedliwości. Jan Paweł II stwierdza, że konieczne jest też, by dziennikarze „poczuwali się do obowiązku sprostowania i naprawienia błędu, gdy zdarzy się go popełnić”⁴⁸. Co więcej, Papież wymaga od pracowników mass mediów, by potrafili zdobyć się na odwagę głoszenia, że każda forma fałszowania i zniekształcania treści przekazu oraz manipulacji prawdą jest jawnym sprzeniewierzeniem się dziennikarskiemu posłannictwu⁴⁹.

⁴⁷ Por. Jan Paweł II. W służbie prawdy i wolności s. 20.

⁴⁸ Jan Paweł II. Środki społecznego przekazu wobec podstawowych praw i obowiązków człowieka s. 5.

⁴⁹ Por. Jan Paweł II. W służbie prawdy i wolności s. 20.